

Asia: VN/35729/2023

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi laiksi sosiaalihuoltolain ja siihen liittyvien lakien muuttamisesta

Taustatiedot lausunnonantajalta

Edustan

Muu järjestö tai yhdistys

Lausunnonantajan lausunto

1 Onko ehdotus kokonaisuudessaan kannatettava?

Ei

Perustelut tiiviisti esityksen kannatettavuudesta?

Esitys muuttaa perusteellisesti sosiaalihuollon prosessia yleisesti ja asiakkaiden palvelujen ja tuen yhdenvertaisuutta eri alueilla. Ehdotus myös hämärtää asiakkaiden oikeutta saada sosiaalihuollon palveluja tai sosiaalihuollon ammattihenkilön antamaa tukea, ja säädösten yleisluontoisuuden vuoksi olisi jatkossa myös entistä vaikeampi selkeyttää näitä oikeuskäytännön kautta. Näin suurta uudistusta ei pitäisi tehdä ilman perusteellista, valmistelemaa sidosryhmäyhteistyötä ja toimintamallien pilotointia jollakin kokeilualueella, jotta todelliset vaikutukset asiakkaiden perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen voitaisiin arvioida. Seuraukset tulevat olemaan hallitsemattomia, ja osa palveluja tarvitsevista jää kokonaan palvelujen ulkopuolelle. Tätä kehitystä paikataan myöhemmin kalliimmilla ja raskaammilla palveluilla.

Ehdotus heikentää asiakkaan osallisuutta omiin palveluihinsa, korostaa viranomaisen arviointi- ja päätösvaltaa ja lisää viranomaisen portinvartijuutta. Asiakkaan osallisuus palveluprosessissa toteutuu tälläkin hetkellä huonosti, eikä sen edellytyksiä pidä heikentää.

On olennaista huomata, että kyseessä on säästölaki, vaikka osa tavoitteista on teoriassa kannatettavia. Ehdotetulla toteutuksella tavoitteet eivät kuitenkaan ole saavutettavissa mm. työntekijöiden vähennysten ja toimivien rakenteiden purkamisen vuoksi.

Ehdotuksessa ei huomioida riittävästi keskeisesti YK:n vammaissopimukseen perustuvia vammaisten ihmisten oikeuksia, eikä ehdotuksen yhteyksiä kansallisen vammaislainsäädäntöön, kuten 1.1.2025

voimaan tulleeeseen uuteen vammaispalvelulakiin. Nämä asiat olisi välttämätöntä huomioida tarkemmin jo siksin, että uuden vammaispalvelulain soveltamisalasääntelyn mukaisesti yleislainsäädännön, kuten sosiaalihuoltolain, mukaiset palvelut ovat nykyään aiempaa selkeämmin ensisijaisia vastaamaan myös vammaisten ihmisten palvelutarpeisiin.

Jos ehdotus etenisi, sen toimeenpanoon tulisi joka tapauksessa panostaa merkittävästi ja mm. antaa riittävän vahvaa ja selkeää valtakunnallista ohjausta, jotta palvelut eivät heikkene ja eriydy kohtuuttomasti. Uudistuksen toteutumisesta tulisi seurata tarkasti (osallistaen siihen tarvittavat tahot, kuten vammaisjärjestöt YK:n vammaissopimuksen edellyttämällä tavalla), ja ryhtyä kiireellisesti tarvittaviin toimiin havaittuihin ongelmiin puuttumiseksi. Asianmukainen (esim. asiakkaiden oikeudet huomioiva) toimeenpano vaatisi myös monien ehdotettujen muutosten osalta käytännössä välttämättä enemmän aikaa kuin nyt on suunniteltu, eli katsomme voimaantulo- ja siirtymäsääntelyn vaativan joka tapauksessa vielä huolellista pohdintaa nimenomaan tästä näkökulmasta.

2 Vastaavatko ehdotukset esityksen tavoitteita?

Ei

Perustelut tiiviisti esityksen tavoitteista?

Vaikka ehdotuksessa on joitain kannatettavia tavoitteita, kuvatut riskit tuovat jo esiin sen, että tavoitteet eivät tule toteutumaan. Painopisteen siirtäminen varhaiseen tukeen ja ennaltaehkäisyyn sekä sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen roolin kasvattaminen edellyttävät resursseja, joita ei tämän säästölain myötä kuitenkaan ole tulossa, vaan sosiaalihuollon rahoitus päinvastoin heikentyy merkittävästi. Eriarvoisuuden kasvu sekä alueiden että asiakkaiden välillä on todennäköinen tulos, kun sääntely muuttuisi huomattavasti väljemmäksi, ja samalla alueiden talouspaineet synnyttävät vahvoja säästöpaineita myös näihin palveluihin.

Ehdotus edellyttää, että asiakkaan ja perheen on tunnettava sosiaalihuollon säädökset perusteellisesti saadakseen edes tuen tarpeen arvion saati tarvitsemiaan palveluja. Sekä asiakkaiden että viranhaltijoiden oikeusturva heikkenee merkittävästi, kun palvelujen saamisen edellytyksistä ei säädetä, jolloin asiantilaa ei voi korjata edes valitusprosessin kautta. Asiakkaiden oikeusturvaa heikentää myös se, ettei sosiaalityöstä ja -ohjauksesta tehtäisi muutoksenhakukelpoista hallintopäätöstä.

Sinänsä tärkeää ja perusteltua palveluiden vaikuttavuuden arvioinnin ja seurannan kehittämistä on käytännössä hyvin vaikea tehdä, kun kirjaamista vähennetään merkittävästi, ja yhä harvemmalle asiakkaalle nimetään omatyöntekijä. Muitakaan kehittämistavoitteita on jotakuinkin mahdotonta saavuttaa, kun rahoitusta eli resursseja samalla leikataan huomattavasti.

3 Lausuntopalaute luvusta 1, onko erityistä tukea tarvitsevaa asiakasta koskeva pykäläesitys 5 a § kannatettava?

Ei

Perustelut tiiviisti esityksen kannatettavuudesta?

Erytystä tukea tarvitsevan asiakkaan määritelmää on tarvetta selkeyttää. Kannatamme sitä, että nykyisen sosiaalihuoltolain eri pykäliin sisältyvät säännökset erityisen tuen asiakkuuden huomioon ottamisesta kootaan yhteen, sekä sitä, että ko. asiakkaille laaditaan aina asiakassuunnitelma. Katsomme myös, että omatyöntekijän, jonka erityistä tukea tarvitsevan asiakkaan osalta tulisi olla sosiaalityöntekijä, nimeäminen on niin ikään välttämätöntä, jotta näiden asiakkaiden palvelukokonaisuuden hallinta on mahdollista.

Erytisen tuen tarpeessa olevan lapsen määritelmän tulee nimenomaisesti tunnistaa vammaiset lapset erityisen haavoittuvana ja erityisen tuen tarpeessa olevana ryhmänä. Nyt määritelmä painottuu liian vahvasti lastensuojelun piiriin kuuluviin lapsiin korostaessaan lapsen kasvuolosuhteita ja lapsen käyttäytymistä, ja nämä ovatkin tärkeitä huomioitavia seikkoja, mutta lisäksi on erittäin tärkeä tunnistaa lapsen tai vanhemman vammaisuus erityisen tuen tarpeen aiheuttajana. Tämä on usein kytköksissä siihen, että palvelujärjestelmä on hajanainen ja monitoimijainen, ja vammaisten lasten perheet käyttävät yleensä useita eri palveluja eri hallinnonaloilta. Vaikka perheellä olisi lähtökohtaisesti hyvät voimavarat hakea ja käyttää lapsen ja perheen tarvitsemia palveluja, voi niiden saaminen olla niin vaikeaa, että käytännössä syntyy tilanne, jossa perheen voimavarat loppuvat ja sen seurauksena palvelujen saaminen ja käyttäminen vaikeutuu. Erytisen tuen tarve ei näytä aina liittyvän asiakkaan toimintarajoihteisiin tai käyttäytymiseen, vaan palvelujen saamisen kuormittavuuteen tai viivästymiseen, ja perheen tilanteen kriisiytymiseen sen vuoksi. Määritelmän on tunnistettava nämä tilanteet, jotta niitä pystytään tehokkaasti ratkaisemaan.

Erytystä tukea tarvitsevana asiakkaana on tunnistettava myös ne asiakkaat, joiden osalta käytännössä esim. aikuisen vammaisen henkilön erittäin kuormittuneet vanhemmat hoitavat palvelujen hakemista ja käyttämistä. Heidän olemassaolonsa ei voi olla peruste olla katsomatta asiakasta erityistä tukea tarvitsevaksi.

Yhteiskunnassamme ja myös palvelujärjestelmässämme kaikkein haavoittuvimpiin ihmisiin kuuluvien kehitysvammaisten sosiaalihuollon asiakkaiden (niin aikuisten kuin lapsiasiakkaiden) asemaa ei saa uudistuksella heikentää, vaan perusteluissa tulee nykyisen sosiaalihuoltolain perusteluiden tavoin todeta se, että jos tuen tarve liittyy esimerkiksi kehitysvammaan, olisi henkilö laissa tarkoitettu erityisen tuen tarpeessa oleva asiakas (vrt. HE 164/2014 vp, s. 99). Perusteluissa on lisäksi syytä mainita ikääntyneet kehitysvammaiset henkilöt esimerkkinä iäkkäistä ihmisistä, joiden tuen tarve tyyppillisesti johtuu muusta syystä kuin korkeasta iästä, ja jotka siten sosiaalihuollossa ovat erityisen tuen tarpeessa olevia asiakkaita.

4 Lausuntopalaute luvusta 2, onko erillinen hyvinvoinnin edistämistä koskeva 10 a § kannatettava?

Ei kantaa

Perustelut tiiviisti esityksen kannatettavuudesta?

-

5 Lausuntopalaute luvusta 3 - sosiaalityö ja sosiaaliohjaus: Ovatko ehdotukset selkeitä ja toteutettavissa olevia?

Ei

Perustelut tiiviisti?

Vammaisten henkilöiden tuen tarpeisiin voidaan vain harvoin vastata pelkästään sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen keinoin. On erittäin tärkeää, että näistä ei muodostu lisäporrasta palveluihin pääsemiseen, vaan lainsäädännön tulee turvata asiakkaan nopea ohjautuminen hänen tarvitsemiensa palvelujen piiriin. Tämä edellyttää myös tämän sosiaalihuollon ammatillisen asiantuntijatyön riittävien resurssien ja työtä tekevien ammattilaisten osaamisen varmistamista, mikä kuitenkin säästöjä haettaessa uhkaa jäädä toteutumatta.

Sivun 220 maininta läheisistä on sisäisesti ristiriitainen ja uhkaa heikentää asiakkaan tuen tarpeisiin vastaamisen mahdollisuuksia: ”Kohtuullisuusharkinnassa voidaan asiakkaan edun mukaisesti ottaa huomioon myös elämäntilanteessa tosiasiallisesti käytettävissä oleva läheisten tuki ilman, että sen olemassaoloa tai hyödyntämistä edellytetään.” Esityksessä läheisolettama on kokonaisuutena vahva, mikä uhkaa lisätä vammaisten henkilöiden läheisten kuormitusta entisestään. Pidämme tätä hyvin kielteisenä kehityksenä.

Kun sosiaalihuollon ammatillisesta asiantuntijatyöstä ei enää tehdä päätöstä (esimerkiksi sosiaaliohjauksesta, joka on tärkeä palvelu monille lievästi kehitysvammaisille tuetussa asumisessa), herää kysymys, miten asiakkaan oikeusturva turvataan tuen riittävyyden osalta. Onkin erittäin tärkeää, että asiakas saa vähintään sitä pyytäessään muutoksenhakukelpoisen päätöksen sosiaalityöstä ja/tai -ohjauksesta, jotta hän voi saattaa tuen riittävyyden arvioitavaksi muutoksenhaun kautta. Myös asiakkaiden yhdenvertaisuus vaarantuu, jos tätä mahdollisuutta ei ole, sillä ehdotetun tulkinnanvaraisen sääntelyn tulkinnat todennäköisesti vaihtelevat käytännössä, ja samanlaisissa tilanteissa annettava tuki voi olla sisällöltään ja intensiteetiltään hyvinkin vaihtelevaa.

Pelkkä keskustelu ei useinkaan riitä esimerkiksi lievästi kehitysvammaisen henkilön tuen tarpeen tai palvelutarpeen arviointiin, vaan arviointi edellyttää yhdessä toimimista ja arjen havainnointia. Toimintarajoite voi ilmetä esimerkiksi oma-aloitteisuuden puutteena, joka on tunnistettava ja jota tulee tukea tarvittavilla palveluilla.

6 Lausuntopalaute luvusta 3 - lapsiperhepalvelu: Onko ehdotus uudesta lapsiperhepalvelusta ja siihen sisältyvästä taloudellisesta tuesta selkeä ja toteutettavissa oleva?

Ei

Perustelut tiiviisti?

Vammaisen lapsen perheen tukemisessa on kyse usein varsin konkreettisesta ja pitkäaikaisesta avusta perheen arkeen, ja sen tyyppinen työ täytyy jatkossakin mahdollistaa myös silloin, kun perhe hyötyy myös muista lapsiperhepalvelujen työmuodoista. Esimerkiksi vaativaa ja ympärivuorokautista apua ja hoitoa tarvitseva lapsi ja hänen perheensä ei hyödy vanhempien vastuuta ja perheen rutiineja tarkastelevasta keskustelusta, vaan siitä, että auttamalla perhettä konkreettisesti ja pitkäaikaisesti arjessa mahdollistetaan voimavarojen riittäminen.

Kasvatus- ja perheneuvoloiden tekemä työ on erittäin tärkeää säilyttää matalan kynnyksen kokonaisvaltaisena palveluna psykososiaalisen tuen tarjoamisessa. Lakiuudistuksessa ei ole syytä lisätä yksilökeskeistä, perheen systeemisyiden unohtavaa psykososiaalisen tuen tarjoamista, vaan tukea perheitä kokonaisuutena moniammatillisesti. Tämän rakenteen kasvatus- ja perheneuvolat ovat mahdollistaneet, ja niiden toimintaa voidaan yhdenmukaistaa ilmankin, että koko toimintatapa

ajetaan alas. Uudistuksessa halutaan korostaa palvelujen vaikuttavuutta, ja myös tutkimuskirjallisuudessa esimerkiksi varhaisen mielenterveystyön vaikuttavuuden on katsottu perustuvan integroituihin, sektorirajat ylittäviin palveluihin ja laaja-alaisiin, moniammatillisiin työmuotoihin; (ks. esim. <https://link.springer.com/article/10.1186/s13033-020-00356-9>). Ehdotettu muutos vaikeuttaa merkittävästi moniammatillisen työn rakenteiden ylläpitämistä ja tehokasta hyödyntämistä.

Lasten ja perheiden palveluiden sääntelyn ehdotettu huomattava väljentäminen niin, että hyvinvointialueella olisi hyvin laaja harkintavalta siitä, millä eri tavoin se yleisesti määriteltä lapsiperhepalvelua toteuttaa, johtaisi väistämättä yhä suurempaan epäyhdenvertaisuuteen siinä, mitä palveluita ja missä laajuudessa eri hyvinvointialueet järjestäisivät. Säästöpainneissa lapsiperhepalveluun varattaisiin hyvin todennäköisesti yleensä liian vähän määrärahoja, jotta niillä voitaisiin läheskään riittävästi vastata alueella esiintyviin tarpeisiin. Kun samalla lastensuojelun ehdotetaan tyypistyvän jotakuinkin vain sijaishuoltoon, ympärivuorokautiseen perhekuntoutukseen ja taloudelliseen tukeen, olisi nähdäksemme hyvin iso riski siitä, että varsinkin vaativammassa tilanteissa, joita esimerkiksi juuri vammaisten lasten perheet usein kohtaavat, palveluvaihtoehtona olisi käytännössä tarjolla lähinnä lapsen sijoittaminen. Kun se on myös tutkitusti sekä taloudellisesti että inhimillisestä näkökulmasta yhteiskunnalle kalliimmaksi tuleva palveluvaihtoehto, palveluita koskevaa lainsäädäntöä ei tule rakentaa sellaiseksi, että se käytännössä ohjaa tällaisten kalliiden viimesijaisten palveluiden lisääntyvään käyttöön. Todellinen panostaminen vähintään pidemmällä aikavälillä edullisempaan ja inhimillisestä näkökulmasta aina kannattavampaan ennaltaehkäisyyn vaatii sitä, että myös ennaltaehkäisevistä yleislainsäädännön palveluista säädetään riittävän tarkasti ja velvoittavasti.

Vammaisten lasten osalta on syytä (myös esitetyn lapsiperhepalvelua koskevan säännöksen perusteluissa, jos esitys etenisi nyt ehdotetun tyyppisenä) korostaa sitä, miten vammaisella lapsella on oikeus tarpeidensa mukaisiin vammaispalvelulain nojalla järjestettäviin palveluihin, kuten lapsen asumisen tukeen järjestettynä ensisijaisesti lapsen omaan kotiin tai toissijaisesti kodin ulkopuolella perhehoidossa tai lapsille suunnatussa asumisyksikössä, kun yleislainsäädännön, kuten sosiaalihuoltolain, mukaiset palvelut eivät ole lapsen yksilöllisen palvelutarpeen ja edun kannalta sopivia ja riittäviä.

7 Lausuntopalaute luvusta 3 - Onko ehdotus uudesta työikäisten toimintakyvyn ja osallisuuden tuen palvelusta selkeä ja toteutettavissa oleva?

Osittain ei

Perustelut tiiviisti?

Tämänhetkinen työ- ja toimintakykyä edistävien sosiaalipalveluiden tilanne ei ole optimaalinen siilojen ja palveluiden päällekkäisyyksien vuoksi. Näemme, tietyin edellytyksin, myönteisenä tavoitteen poistaa keinotekoisia palvelurakenteiden siiloja palveluiden yhdistämisellä ja sääntelyn joustavoittamisella. Mahdollisuus edetä joustavasti järjestelmän sisällä, eri sisältöisissä palveluissa (toimintakykyä ja osallisuutta tukevat sisällöt, työkykyä tukevat sisällöt) asiakkaan tilanteen, tavoitteiden ja tuen tarpeen mukaan sekä mahdollisuus yhteensovittaa palvelu muiden palveluiden (kuten työllisyyspalveluiden) kanssa voivat tukea asiakkaan yksilöllisiin tarpeisiin vastaamista ja tavoitteiden saavuttamista. Toteutuksen onnistuminen vaatisi kuitenkin lisävalmistelua ja riittäviä resursseja.

Uudistus voi edistää pääsyä laajempiin työikäisten palvelukokonaisuuksiin ja erityisesti työllistymistä edistäviin palveluihin myös osalle vammaisista henkilöistä. Tätä kuitenkin uhkaa se, että uudistusta tehdään vahvasti säästötavoitteet edellä. Jatkossakaan emme näe sosiaalihuoltolain mukaisen palvelun vastaavan sopivalla ja riittävällä tavalla kehitysvammaisten ihmisten palvelutarpeisiin.

Palvelun laadukas, tavoitteellinen toteuttaminen edellyttää riittävää henkilöstöä, jolla on monipuolinen osaaminen. Kun palvelun järjestämisen velvoittavuus vähenee ja palvelu on asiakkaalle vapaaehtoinen (mikä tulee vähentämään asiakasmääriä), näemme riskeiksi esityksessäkin tunnistetun palvelun saatavuuden ja yksilöllisen, kokonaisvaltaisen tuen tarjoamisen vähenemisen sekä saatavuuden vaihtelun alueittain. Riskiä alueelliseen vaihteluun palvelun sisällöissä ja toteutuksessa lisää se, että palvelun sisältöä kuvataan esityksessä ohuesti ja epäselvästi. Esityksestä ei käy ilmi, millaista tukea ja palveluita on saatavilla, mikä jättää alueille paljon liikkumavaraa ja vaarantaa säästöpainneissa asiakkaiden alueellisen yhdenvertaisuuden ja oikeusturvan. On myös todellinen riski, etteivät asiakkaat tosiasiaa hakeudu palveluun, mikä voi lisätä tuen ja muiden raskaampien palveluiden tarvetta.

Katsomme, että osaksi palvelun sisältöjä suunniteltu kokemustoiminta voi tukea toimijuutta, työelämävalmiuksia ja työllistymistä, kun kokemustoiminnan tavoitteet ja roolit ovat asiakkaalle selkeät ja tukevat hänen henkilökohtaisia tavoitteitaan. On tarpeen vielä selvittää, mitä kokemustoiminnalla tässä yhteydessä tarkoitetaan ja huomioida, että kokemustoiminta edellyttää vahvaakin tukea, ohjausta ja koulutusta.

8 Muu lausuntopalaute lukuun 3?

-

9 Lausuntopalaute sosiaalihuollon toteuttamisen alkuvaiheessa: neuvonta ja ohjaus, vireilletulo ja sosiaalihuollon asiakkuus, yhteyden saaminen sosiaalihuoltoon ja tuen tarpeen arviointi (luvut 2 ja 4) Ovatko ehdotukset selkeitä ja toteutettavissa olevia?

Ei

Perustelut tiiviisti?

Ehdotuksessa asiakkaan asiakkuuden vireilletulo pohjautuu alkukeskusteluun, jolloin on suuri riski, että kaikki henkilön toimintarajoitteet ja palveluiden tarpeet eivät tule tässä alkukeskustelussa esille, mikä johtaa asiakkaiden poisohjaamisen tilanteeseen; asiakas jää ilman tuen tarpeen arviointia ja siten myös palveluita. Jo nyt on ollut osin vaikea päästä palveluiden piiriin, ja tämä vaikeutuu entisestään, mikä puolestaan johtaa usein muiden kalliimpien palveluiden tarpeeseen.

Ehdotettu tuen tarpeen arviointi on viranomaispainotteista. Porrasteisuus palveluihin pääsyssä lisääntyy asiakasohjauksesta henkilökohtaiseen keskusteluun, sitten sosiaalihuollon ammattilaisen tukeen ilman palveluja ja vasta sitten mahdollisesti varsinaisiin palveluihin. Asiakkaan oikeudet eivät ehdotuksenkaan mukaan toteudu nykytilassa, ja tilannetta ollaan edelleen heikentämässä. Pidämme

välttämättömänä, että pelkän tuen tarpeen arvioinnin sijaan säädetään jatkossakin tuen ja palveluiden tarpeen arvioinnista.

Kun vammaispalvelulain soveltamisalaa on tarkennettu niin, että yleislainsäädännön mukaiset palvelut ovat nykyään aiempaa selvemmin ensisijaisia myös vammaisille ihmisille silloin, kun sieltä löytyy heidän palvelutarpeensa ja etunsa kannalta riittävät ja sopivat palvelut, niin yhä useampi vammaisen ihminen saa sosiaalihuoltolain mukaisia palveluita joko pelkästään tai vammaispalveluiden ohella. Vammaispalvelulain säännökset edellyttävät silloin huolellista palvelutarpeen arviointia, jossa on mukana viranhaltijat sekä vammaispalveluista että yleispalveluista, kuten aikuissosiaalityöstä tai lapsiperheiden sosiaalipalveluista. Jos sosiaalihuoltolaissa siirrytään hyvin kevyesti säädeltyyn ja oletettavasti myös käytännössä yleensä merkittävästi nykyistä palvelutarpeen arviointia kevyempään tuen tarpeiden arviointiin, miten varmistetaan, että yleispalveluissa ylipäänsä ymmärretään velvollisuus tehdä arviointi vammaispalvelulaissa säädetyn tavoin aina, kun kyseessä on vammaispalvelulaissa tarkoitettu vammaisen henkilö? Osataanko tai huomataanko vammaisen asiakas ohjata aina tarvittaessa (myös) vammaispalveluihin?

Mistä asiakkaan oikeusturva syntyy, kun kirjaamisvelvoite kevenee? Keventäminen kaiken kaikkiaan heikentää asiakkaan oikeusturvaa. Kun asiat kirjataan asiakkaan tilanteen edellyttämässä laajuudessa, jää epäselväksi, miten huomioidaan palvelujen tarpeet tässä tilanteessa. Tuen tarpeen arvioinnin sisältämät seikat ovat viranomaisen harkinnassa. Nykyinen palvelutarpeen arviointi ja asiakassuunnitelma ovat keskeinen sosiaalityön raami, ja käytännössä tämä tuki olisi ehdotuksen myötä pitkälti katoamassa asiakasprosessista.

Ehdotettu 35 c § perusteluineen tarvitsee välttämättä tarkennusta: henkilökohtainen keskustelu täytyy pystyä järjestämään niin, että moniammatillinen yhteistyö voi aidosti ja oikeasti toteutua vammaisen henkilön kohdalla, ja siten, että yhteydenoton tapa mahdollistaa asiakkaan osallisuuden toteutumiseen tarvittavan tuen. Asiakkaan pitää pystyä valmistautumaan henkilökohtaiseen keskusteluun ja tuen tarpeen arviointiin, ja tämä edellyttää, että tiedetään, mitä keskustelussa on tarkoitus tapahtua – onko alkukeskustelu jo tuen tarpeen arviointia, jonka pohjalta tehdään päätös palvelusta. Asiakkaalle tulee selkeästi etukäteen ilmoittaa, mitä tapahtuu missäkin vaiheessa ja miten tähän voi valmistautua.

Henkilökohtainen keskustelu on järjestettävä asiakkaan edun kannalta sopivassa paikassa. Pääsääntöisesti toimistossa tapaaminen ei anna sitä vammaisen asiakkaan arjen toimintakykyyn ja elämäntilanteeseen liittyvää tietoa, jota palvelujen suunnitteluun ja niistä päättämiseen tarvitaan, ja se vaikeuttaa esim. kognitiivisesti vammaisen asiakkaan mahdollisuutta kuvata omaa arkeaan. Kotona tapahtuva keskustelu tulee mahdollistaa, jos se sopii asiakkaalle.

Omaishoitajalle ei ehdoteta subjektiivista oikeutta henkilökohtaiseen keskusteluun työntekijän kanssa, kun asia koskee hoidettavaa (s. 246). Käytännössä omaishoitaja on yleensä se, joka hoitaa hoidettavan palveluasioita, kun tämä ei itse pysty, ja jos omaishoitajalla ei ole subjektiivista oikeutta ko. keskusteluun, niin jää epäselväksi, kuka tätä oikeutta omaishoidettavan asiassa tarvittaessa käyttää. Usein omaishoidettava toki on jo valmiiksi muunkin sosiaalihuollon piirissä, ja hänellä ja hoitajalla on tiedossa yhteystaho palveluasioissa.

Tuen tarpeen arviointi asiakkaan elämäntilanteen edellyttämässä laajuudessa: ehdotuksesta puuttuu lähes kokonaan asiakasnäkökulma, eli millaisten seikkojen asiakas itse katsoo olevan merkityksellisiä tuen tarpeensa arvioinnissa ja palvelukokonaisuudessaan. Organisaatio- ja ammattilaisnäkökulma korostuu liikaa tuen tarpeen kokonaisuuden arvioinnissa.

38 § s. 251: ”Tarkoituksena olisi, että asiakkaan saamien tuen ja palveluiden kokonaisuutta ja asiakkaan mahdollisuuksia kuntoutua sosiaalihuollon tarjoamalla tuella...” Kun tässä viitataan sosiaalihuoltoon yleensä, on huomioitava myös vaikuttavuus YK:n vammaissopimuksen mukaisten oikeuksien toteutumisen ja vammaispalvelulain 1 §:n mukaisten tavoitteiden suhteen. Millä tavalla järjestettynä palvelut tukevat itsenäistä elämää ja itsemääräämisoikeutta sekä toteuttavat osallisuutta ja yhdenvertaisuutta? Esityksessä korostuu tarpeettoman paljon ja osin asiakkaan edun vastaisesti se, että asiakkaan tulisi lisätä omatoimisuutta ja itsenäisyyttä ja ”kuntoutua” ottamaan vastuuta omasta elämästään. Tämä ei ole pysyvän vamman kanssa useinkaan realistinen tavoite.

Esityksessä (s. 260) ehdotetaan kumottavaksi kohta asiakassuunnitelmasta poikkeamisen perustelemisesta päätöksiä tehtäessä. Näin ei tule tehdä, sillä vammaispalvelulaki nojaa prosessien osalta pitkälti tähän yleislainsäädäntöön (ml. siihen vammaispalvelulainsäädännön uudistuksen yhteydessä tehtyihin muutoksiin), ja asiakassuunnitelma menettää ison osan merkitystään, jos siihen ei voida käytännössä nojautua palvelujen järjestämisen ratkaisussa. Myös luottamuksensuojan näkökulmasta on voitava luottaa yhdessä suunnitelmaan kirjattuihin asioihin.

10 Lausuntopalaute luvusta 4 – asiakassuunnitelma ja omatyöntekijä? Ovatko ehdotukset selkeitä ja toteutettavissa olevia?

Ei

Perustelut tiiviisti?

Hyvää ehdotuksessa on se, että jatkossa asiakassuunnitelman laatiminen ei olisi aina edellytys palvelujen aloittamiselle, vaan tukea voidaan tarjota joustavammin. Merkittävä heikennys perus- ja ihmisoikeuksien sekä erityislainsäädännön kanssa yhteensovittamisen näkökulmasta on se, että palveluntuottajaa, palvelun toteuttamistapaa ja toimintayksikköä ei enää kuvattaisi asiakassuunnitelmassa hyvinvointialuetta sitovasti, eikä näistä näkemyksistä poikkeamista siis tarvitsisi perustella päätöksessä. Vammaispalveluissa käytännössä kaikki päätökset pohjautuvat asiakassuunnitelmaan, eikä sen merkitystä tule heikentää eikä vesittää. Erityisesti juuri palvelun toteuttamistapaa, johon subjektiivinen oikeus ei ulotu, täytyy suunnitella yhdessä asiakkaan kanssa ja kirjata asiakassuunnitelmapalaverissa. Tätä edellyttää myös sosiaalihuollon asiakaslain 5 §, jonka perusteella asiakkaalle tulee antaa hänelle ymmärrettävällä tavalla tietoa hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan sekä palveluvaihtoehdoista vaikutuksineen.

Vammaisten henkilöiden palveluissa on usein ratkaisevan tärkeää palvelujen laadun ja vaikuttavuuden kannalta se, missä yksikössä tai kenen palveluntuottajan toimesta eri palveluja järjestetään. Asiakkaan mahdollisuus vaikuttaa näihin on tällä hetkellä liian heikko, mikä on johtanut esim. pakkomuuttoihin tai pitkän, luottamuksellisen tukisuhteen katkeamiseen organisaatorakenteeseen tai järjestämistapoihin liittyvistä syistä asiakkaan edun vastaisesti. Tätä kehitystä ei tule vahvistaa, vaan asiakkaan mahdollisuutta osallistua ja vaikuttaa palvelujensa suunnitteluun ja toteuttamiseen tulee tukea, ja hyvinvointialueen järjestämistä vastuuta tulee toteuttaa aina nämä näkemykset huomioon ottaen. Erityisesti kysymys tulee esiin esim. vammaispalvelulain mukaisessa henkilökohtaisessa avussa ja lain 18 §:n mukaisessa asumisen tuessa, joka on toteutettava ensisijaisesti asiakkaan toivomalla toteutustavalla. Näitä tapoja on siis kuvattava asiakassuunnitelmassa ja ne on otettava huomioon.

Omatyöntekijän säilyminen erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden kohdalla on tärkeää ja tarpeellista, samoin kuin se, että omatyöntekijän velvollisuus on seurata palveluiden vaikuttavuutta.

Vammaisten henkilöiden (aikuisten) osalta ei ole määritelty työntekijäkohtaisia enimmäisasiakas määriä, joten vaikuttavuuden arviointi jää resurssien osalta nähtäväksi.

Palvelutarpeen arvioinnin kirjaamisesta luopuminen ja vain asiakkaan tilanteen kannalta olennaisten tietojen kirjaaminen heikentää asiakkaan itsensä äänen kuulemistä ja omien (tai tarvittaessa hänen läheistensä) arvioiden huomioimista asioista päätettäessä.

Elämänvaiherajauksen mukainen arviointi on pystyttävä tekemään moniammatillisesti. Hyvin kevyessä prosessissa tämä on vaikea varmistaa, vaikka tällaista merkitystä on korostanut myös eduskunnan perustuslakivaliokunta, ja sen perusteella lisättiin vammaispalvelulain 4 §:ään vuodenvaihteessa voimaan tullut maininta elämänvaiheeseen tavanomaisesti kuuluvan palvelutarpeen arvioinnista.

11 Lausuntopalaute luvusta 4 - erityistä tukea tarvitsevan lapsen sosiaalityöntekijän asiakasmitoitus. Onko ehdotus selkeä ja toteuttavissa oleva?

Osittain ei

Perustelut tiiviisti?

Asiakasmitoitus on lähtökohtaisesti hyvää kehitystä, mutta asiakasmäärä/sosiaalityöntekijä on liian suuri ja heikennys niille lapsille, jotka aiemmin olivat lastensuojelun avohuollon asiakkaita. Tämän ehdotuksen yhteydessä siirretään nyt lastensuojelun avohuollon asiakkaina olevia asiakkaita laajasti lapsiperhepalvelujen asiakkuuteen pois lastensuojelusta, jossa mitoitus on ollut pienempi. Kuitenkin paljolti juuri samanlaista ja -laajuista tukea tarvitsevat lapset ovat jatkossakin esim. perhetyön tai perhekuntoutuksen asiakkaina, joten on vaikea nähdä, miten tämä suurempi asiakasmäärä mahdollistuu. Lastensuojelussa on myös havaittu, että asiakasmitoitus välillä viivästyttää asiakkuuden alkamista, kun odotetaan ”paikan” vapautumista sosiaalityöntekijän asiakasmitoitukseen. Näin ei saa käydä, vaan resurssien on oltava riittävät vastaamaan asiakasmitoitusta. Kokonaisuutena on kuitenkin tarkoitus vähentää näiden lasten työntekijöitä 76 henkilötyövuodella/5,1 milj. eurolla. Haasteeksi muodostuu myös se, että kasvatusta- ja perheneuvolan rakenteita ehdotetaan poistettavaksi, jolloin lapsen sosiaalityöntekijän (tai ammattihenkilön) vastuu verkoston ja tuen koordinoinnista ja tarvittavan moniammatillisen työskentelyn kokoamisesta kasvaa entisestään.

Myös laajemminkin sosiaalihuollon palveluihin tulisi jatkossa määrittää asiakasmitoitus. Vammaispalveluissa on saattanut tietojemme mukaan pahimmillaan olla jopa n. 400 asiakasta yhdellä työntekijällä.

12 Muu lausuntopalaute lukuun 4?

-

13 Lausuntopalaute luvusta 5 - sosiaalityöntekijän erityiset tehtävät. Onko ehdotus selkeä ja toteuttavissa oleva?

Ei kantaa

Perustelut tiiviisti?

-

14 Lausuntopalaute luvusta 5 - sosiaalihuollosta vastaava viranhaltija. Onko ehdotus selkeä ja toteuttavissa oleva?

Osittain kyllä

Perustelut tiiviisti?

Sosiaalihuoltoa tulisi toteuttaa moniammatillisesti mahdollistaen asiakkaan palvelukokonaisuuden joustava toteuttaminen ilman asiakkaan siirtämistä yksiköstä tai työntekijältä toiselle. Jotta tämä mahdollistuu käytännössä, toimintalinjaukset vaativat johtamista, jolla vältetään osaoptimoitua ja siilojen syntymistä/vahvistumista. Ehdotettu muutos voisi edistää tämän suuntaista kehitystä jonkin verran.

15 Lausuntopalaute sosiaalihuollon asiakastietojen kirjaamisesta. Onko ehdotus selkeä ja toteuttavissa oleva?

Ei

Perustelut tiiviisti?

Tämä muutos vaikeuttaa entisestään sosiaalihuollon prosessin hallintaa.

16 Lausuntopalaute asiakasmaksuihin ehdotetuista muutoksista?

Asiakasmaksut nousisivat ehdotettujen korotusten myötä huomattavan korkeiksi vaarantaen palveluiden käyttöä, mikä pahentaa ongelmia ja johtaa usein korkeampiin kustannuksiin muissa palveluissa, kuten erikoissairaanhoidossa. Korotukset kohdistuvat myös kohtuuttomalla tavalla samoihin paljon palveluita – joiden maksuja on viime vuosina korotettu jo reilusti – käyttäviin asiakkaisiin, kuten kehitysvammaisiin asiakkaisiin, koska sosiaalihuoltolain mukaiset palvelut ovat vammaispalvelulain tällä hallituskaudella tarkennetun soveltamisalasääntelyn perusteella aiempaa selkeämmin ensisijaisia myös vammaisille ihmisille. Suuri valtaosa kehitysvammaisista ihmisistä elää koko aikuisikänsä vain takuueläkkeen ja hoitotuen varassa, jolloin elämä on jo nyt erittäin niukkaa, ja ehdotetut korotukset vaikeuttaisivat tilannetta entisestään, laittaen monet asiakkaat kohtuuttomien valintojen eteen (maksanko laskut ja/tai vuokran, vai ostanko ruokaa ja tarvitsemani lääkkeit).

Vammaispalvelulain 2 §:n vammaiselle ihmiselle järjestettävistä yleislainsäädännön mukaisista palveluista perittäviä maksuja koskeva ns. suojasäännös ei tuo juuri lisäarvoa verrattuna sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksulain 11 §:n maksujen huojentamista koskevaan säännökseen nähden, eikä ole oletettavaa, että huojentamista tapahtuisi sen nojalla olennaisesti paremmin kuin asiakasmaksulain 11 §:n perusteella. On epäselvää, osattaisiinko vammaispalvelulain suojasäännöstä kovin usein edes soveltaa silloin, kun sille olisi tarvetta, sillä esimerkiksi aikuissosiaalityössä ei varmastikaan usein edes tunneta tällaista vammaispalvelulain soveltamisalasäännöksen uutta momenttia.

17 Lausuntopalaute muista säädösmuutosehdotuksista?

-

18 Antaako esitysluonnos riittävän ja oikean kuvan lakiehdotusten taloudellisista vaikutuksista?

Ei

Perustelut tiiviisti?

Ilman riittäviä resursseja kuvatut tavoitteet eivät voi toteutua, vaan niistä seuraa suurempia kustannuksia.

19 Antaako esitysluonnos riittävän ja oikean kuvan lakiehdotusten muista vaikutuksista ja yhteisvaikutuksista?

Ei

Perustelut tiiviisti?

Myös ehdotuksessa paikoin tunnistetulla tavalla tämän vahvasti säästöjen tavoittelusta lähtevän ehdotuksen varsin suuret riskit kohdistuvat toteutuessaan erityisesti haavoittuvassa asemassa oleviin ihmisiin, kuten vammaisiin ihmisiin. Myös monet aiemmat säästöt ja leikkaukset ovat kohdistuneet kohtuuttomasti ainakin osin samoihin haavoittuvassa asemassa oleviin ihmisiin, joiden sosiaalihuoltolain mukainen tuki ja sen nojalla myönnettävät palvelut uhkaavat heiketä, kun niitä koskevaa sääntelyä soveltavat säästöpainneissa olevat hyvinvointialueet. Monien heistä tilanne uhkaa vaikeutua entisestään tavalla, joka lisää raskaiden korjaavien palveluiden tarvetta ja niistä aiheutuvia kustannuksia, jolloin ehdotuksen tavoitteena olevia säästöjä syntyy merkittävästi suunniteltua vähemmän tai niitä ei välttämättä lopulta synny lainkaan.

Saarinen Anne
Kehitysvammaisten Tukiliitto ry